Если при оценке уровня бедности не использовать шкалы эквивалентности, то значение его завышается.

Таким образом, категорию «качество жизни» населения можно рассматривать жизненным потенциалом общества, входящих в него социальных групп, отдельных граждан и соответствием характеристик процессов, средств, условий и результатов их жизнедеятельности социально-позитивным потребностям, ценностям и целям. На современном этапе государством принимаются различные меры по повышению качества жизни населения, что уже дает определенные результаты в виде повышения благосостояния населения и снижения уровня бедности.

Литература

1. *Васильев В.П.* Качество и уровень жизни населения Российской Федерации / В.П. Васильев. М. ЭКОС. 2007. 117 с.

2. *Злобина Г.Ю.* Качество жизни: структурные составляющие и перспективные направления развития. М. Социум. 2007. 96 с.

3. *Айвазян С.А.* Интегральные индикаторы качества жизни населения: их построение и использование в социально-экономическом управлении и межрегиональных сопоставлениях. М. ЦЭМИ РАН. 2000. 118 с.

А.Д. Шутикова,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
әлеуметтік жұмыс бөлімінің 4 курс студенті;
Ғылыми жетекшісі:
Г.А. Кенжакимова,
соц.ғ.к.доцент

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МҮГЕДЕКТЕРДІҢ БІЛІМ АЛУЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бүгінгі таңдағы мүмкіндігі шектеулі жандардың негізгі проблемалары – жоғары білім алу және жұмыссыздық.Қазақстанда мүмкіндігі шектеулі 500 000-ға жуық адам бар екен.Соның 40 мыңы Алматы қаласында тұрады.Бұл адамдардың көбінің жоғарғы білімі жоқ, жұмыссыз үйде отыр. Бизнес пен өнердің орталығы саналатын Алматыда мүмкіндігі шектеулі жандардың білім алып, жұмыс істеуіне ешқандай жағдай жасалмаған.

Мысалы, Алматыдағы жоғарғы оқу орындарынан арбада отырған немесе құлағы естімейтін студенттерді көргеніңіз бар ма? Жоқ.Тек көздері нашар көретін бірен-саран студенттер ҚазҰУ, ҚазҰП Университетінде білім алуда. Басқа мүмкіндігі шектеулі жастардың оқып жүргенін байқамадық. Бұл олардың білімге деген ұмтылысы, оқуға деген ынтасы жоқ деген сөз емес. Олардың арасында небір дарынды, небір таланттылар бар. Он екі мүшесі сау адамды да шаң қаптырып кететін дарындалар бар. Сонда қайсың да, мектепті бітірген жастың оқуға қақысы бар да, арнайы мектепті бітірген жастардың оқуға қақысы жоқ па? Барлық Қазақстан азаматтарының құқы бірдей емес пе?! [1, 25-б]

Мүгедектер санының ұдайы өсуі, бір жағынан олардың физикалық, психикалық, интеллектуалдық қабілеттілігіне тәуелсіз олардың әрбіреуіне көңіл бөлудің артуынан, екінші жағынан демократиялық азаматтық қоғамға тән. Мұның бәрі әлеуметтік-реабилитациялық қызметтің маңыздылығын алдын-ала анықтайды.

Мүгедектердің құқығы туралы Декларациямен келісе отырып (БҰҰ, 1975 ж.), мүгедек – бұл туа біткен немесе жүре пайда болған оның физикалық және ақыл-ой мүмкіндіктерінің жетіспеушілігіне қарай қалыпты жеке және әлеуметтік өмір сүрудің қажеттілігін толықтай немесе жарым-жартылай өз бетімен қамтамасыз ете алмайтын кез-келген тұлға.

1989 жылы БҰҰ Заң күшіне енген балалардың құқығы туралы Конвенцияның жобасын қабылдады. Мұнда толыққанды және лайықты өмір сүруінде, дамуында кемістіктері бар балалардың құқығы бекітілген.

БҰҰ, сондай-ақ ақыл-ойы кем тұлғалардың құқығы туралы Декларация қабылдады. Мұнда медициналық қызмет көрсетуге, білім алуға, еңбекке қабілеттілігін қайтадан қалпына келтіруге құқықтары бекітілген. Өзінің мүмкіндігіне қарай қандайда бір пайдалы өнімен еңбек ету немесе қажырлану құқығы басым айтылған. Мұнымен материалдық қамтамасыз етілуі және қанағаттанарлық өмір сүру деңгейі байланысты.Балалардың мүгедектігі олардың тіршілік әрекетін елеулі түрде шектейді, олардың дамуы мен өсуінің бұзылу салдары әлеуметтік бейімделмеуге әкеп соғады [2, 65-б].

Мүгедектерді әлеуметтік қолдау мен қорғауға, олардың экономикалық, саяси және басқа да құқықтары мен бостандықтарын іске асыруда тең мүмкіндіктермен қамтамасыз етілуіне Қазақстан Республикасының Конституциясында, сондай-ақ халықаралық құқықтың жалпы танылған қағидаттары мен нормаларында кепілдік берілген.

Мүгедек жандарға білім беру жайы осы күнге дейін шешілуі қиын түйткілдің бірі болып келді.

Мүгедек балаларды оқыту мен тәрбиелеу үшін арнайы жағдайлар қажет. Республикада көзі нашар көретін балаларға арналған 8 мектеп бар, оларда көзі нашар көретін 1240 бала оқиды және 2706 баланы қамтитын есту қабілеті нашар балаларға арналған 19 мектеп бар. Бұл оқу орындары аудиторияларды сымсыз сыныптармен арнайы жабдықтауды қажет етеді. 2001 жылы алғаш рет Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі есту қабілеті нашар балалар оқитын 9 мектепке 18 сымсыз сыныптар жиынтығын сатып алды, бұл арнаулы мектеп-интернаттарда оқитын есту қабілеті нашар балалар үшін тым мардымсыз. Жалпы білім беретін мектептерде оқуға мүмкіндігі жоқ мүгедек балалардың психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияның қорытындысы бойынша тәрбие мен білімді үйлерінде алуына болады. Қазіргі кезде 2270 мүгедек бала үйінде оқытылуда. Оларды оқытуға жұмсалатын шығындарды өтеу үшін оларға 3711 теңге мөлшерінде жәрдемақы төленеді. Жоғары және орта арнаулы оқу орындарын бітірген I және II топтағы мүгедектердің, олардың денсаулық жағдайын ескергенде, өздерінің отбасы тұратын жерде жұмысқа тұруға мүмкіндігі бола бермейді. Мүгедектердің еңбегін дәстүрлі пайдаланатын көптеген кәсіпорындар жабылып қалды немесе өндірісін тоқтатты. Мүгедектер үшін жаңа жұмыс орындары құрыла бермейді. Кәсіпорын әкімшілері еңбек рыногында еңбекке жарамды адамдар тарапынан ұсыныстар көп түсетіндіктен, түрлі сылтауларды желеу етіп, жұмыс істейтін мүгедектерді қысқартады. Бос орындар мүгедектерге тым сирек беріледі. Мүгедектерді жұмысқа орналастыру үшін пайдаланылуы мүмкін болатын жұмыс орындарының есебі жүйелі жүргізілмейді. Осыған байланысты, ұйымның қағидаттары, инвестициялау көздері туралы мәліметтерді қоса алғанда, мүгедектер үшін жұмыс орындарын есепке алуды ұйымдастыру түрінде (бар болуы, сақталуы, өзгеруі, жаңаларын құру) жұмыс орындары банкін құру қажет. Өздерінің өнімдеріне мемлекеттік сатып алудың тоқтатылуынан, мүгедектердің қоғамдық бірлестіктерінің арнаулы кәсіпорындарының жағдайы қиындап кетті. Өткізу рыногында халық тұтынатын тауарлардың қаптап кетуінен бұл кәсіпорындар бәсекелестікке жарамай қалды [3, 34-б].

Бүгінде мүгедек жандардың онсыз да шектеулі мүмкіндіктерін қоғамның өзі одан да бетер шектеп, «жығылғанның үстіне – жұдырық» болып отырған сыңайлы. Олардың жү-

рін-тұрына қолайлы жағдай жасауды былай қойғанда, біздің ортада мүгедектер жұмысқа бейімі бар адам ретінде саналмайды. Осыдан кейін олар көшеге шығып, қоғамның анықтап берген «жұмысын» атқаруға мәжбүр болады. Біле-білсек, мүгедек жандардың ішінде жоғары білімі бар азаматтар баршылық. Олар елдің дамуына, халықтың өсіп-өркендеуіне өз үлестерін қосуға аса мүдделі. Мүгедектер білім алуға құқылы. Бірақ жоғары оқу орындары мұндай студенттерді қабылдауға бейімделмеген. Ол жерде тіпті мүгедектерге арналған арнайы әжетханалар да жоқ. Мүгедектердің жұмысқа орналасуға құқықтары бар. Еңбекке қабілетті мүгедектердің 95 пайызы жұмыссыз, ал 5 пайызы нашар көретін, нашар еститін жандарға арналған арнайы кәсіпорындарда жұмыс істейді. Олардың ішінде тек санаулылары ғана еркін еңбек нарығында орын таба алған.

Мүгедек балалардың құқықтарын жүйелі түрде бұзу мысалдарының бірі білім беру саласында қалыптасқан жағдай болып табылады. Жалпыға бірдей Адам құқықтары декларациясы дене немесе психикалық ерекшеліктеріне қарамастан, әр адамның білім алуға құқығын жариялады. Халықаралық экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы пакт білімнің тұлғаның толық дамуына, оның артықшылығын сезінуге және адам құқықтары мен негізгі бостандықтарына құрметпен қарауға шешуші әсері туралы баяндады. Ерекше білім алу қажеттіліктері бар балалар үшін кіріктірілген білім беру институтын енгізу қажеттігі туралы Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға білім беру жөніндегі Саламанка декларациясы, Мүгедектер үшін тең құқықтарды қамтамасыз етудің стандартты ережелері туралы пікірлерін айтты.

Алайда, мүгедектіктің әр түрлі аспектілері жөнінде, оның ішінде арнаулы білім беру мәселелері жөнінде халықаралық стандарттардың әзірленгеніне қарамастан, қазақстандық заңнама мен қолданыстағы практика кемтар адамдардың білім беру жүйесіндегі құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі халықаралық ұсынымдарға толық көлемде сәйкес келмейді.

Қазақстанның Конституциясы республика азаматтарына міндетті болып табылатын тегін орта білім алуына кепілдік береді, бұл басқа жақтарын қоспағанда, оның қол жетімділігі мен сапасын да көздейді. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 7 маусымдағы Заңында білім мақсаты қоғам мүшелерінің адамгершілік, зияткерлік, мәдени және дене дамуының әрі кәсіптік құзыреттілігінің жоғары деңгейіне қол жеткізу болып табылатын, тәрбиелеу мен оқытудың үздіксіз процесі деп түсіндіреді. Білім беру саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі қағидаттарының бірі әр азаматтың зияткерлік дамуын, психофизиологиялық және жеке ерекшеліктерін ескере отырып, халық үшін білімнің қол жетімділігі болып табылады. Арнаулы нормативтік құқықтық актілерде – «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы», «Қазақстан Республикасында мүгедектерді әлеуметтік қолдау туралы» Қазақстан Республикасының Заңдарында және басқаларда мүгедек балалардың білім алу процесі туралы айтылған.

Туған сәтінен бастап мүгедек балалар психологиялық-медициналық-педагогикалық консультацияда (ПМПК) тексеруден өтіп тұрады, ол психологиялық-медициналық-педагогикалық зерттеу диагностикасының нәтижесінде олардың жалпы не арнаулы түзеу арқылы білім беретін жүйеде оқуға және тәрбиеленуге қабілеттері туралы шешім шығарады. Кемтар балалардың жалпы немесе арнаулы мектепке дейінгі ұйымдар мен оқу орындарында тәрбиелену мен оқуды жүзеге асыруына мүмкіндігі болмаған жағдайда және ата-аналарының қалауын ескере отырып, тәрбиелеу мен оқыту үйде жүргізіледі. Бұл ретте ата-анасының біреуіне не оны алмастыратын адамға мүгедек балаларды балалар интернат үйлерінде асырау құнының мөлшерінде материалдық қамтамасыз ету ұсынылады. Жоғарыда аталған жәрдемақылар үйде оқытылатын балалар 18 жасқа болғанша, төленеді. Бірақ «оқи алмайтын» деп танылған мүгедек балаларға ПМПК жәрдемақы төлеуді тоқтатады. Осы балалар білім мен тәрбие беру процесінен толығымен шеттетіледі. Жер-

жерде ка[illegible] алмайтындарға [illegible] құқығынан айырады.

Алайда, егер кемтар баланы үйде оқыту ұсынылса, оған берілген білім алуға құқығы [illegible] толық көлемде іске асырылмайды. Мүгедек балаларды оқытуға қолданыстағы заңнама [illegible] аптасына небары 8 сағат бөледі. Мүгедектердің қоғамдық бірлестіктері айтып отырғандай, үйде оқыту түрі тек ата-аналарының балаға мектеп бағдарламасын игеруіне барынша көмек көрсету жөніндегі күш– жігеріне байланысты, ал жетекшілік ететін мектептің рөлі – оқушыны тоқсан сайын аттестациядан өткізуде. Мектептегі білім сапасы қалада берілетін білімге сәйкес келмейтін ауылдық және шалғай аудандарда оқыту, оның ішінде үйде оқыту мәселесі неғұрлым өткір болып отыр. Нәтижесінде алынған білім стандарты жас мүгедектердің жоғары оқу орындарына түсу кезінде, ал кейіннен жұмысқа орналасу кезінде неғұрлым дені сау құрбы-құрдастарымен бәсекеге түсуіне мүмкіндік бермейді.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде мүгедек балаларға білім берудің біздің елімізде белгіленген кез келген түрлері мен нысандары кезінде адам құқықтарының негізгі компоненті болып жарияланған, құқықтар мен мүмкіндіктер теңдігінің қағидаты бұзылып отырғанын көріп отырмыз. Және жоғарыда санамаланған проблемалар тек кемтар балаларға қатысты кемсіту практикасының бір ғана бөлігі болып табылады. .[4,38б]

Ерекше қажеттіліктері бар адамдарға арнаулы білім беруді жалпыға ортақ білім беру жүйесінен оқшау қарастыру арқылы прогреске қол жеткізу қиын. Арнаулы білім беру – бұл жекелеген жүйе емес, бұл ұлттық білім беру жүйесі буындарының тек бір бөлігі ғана.

Қазіргі уақытта арнаулы білім берудегі нақты прогреске бірнеше факторлар: мүгедек оқушыларға қатысты үміттің аздығы; балаларды оқытуды жүзеге асырушы кадр персоналының әлсіздігі; арнаулы білім беру жөніндегі ұлттық стандарттардың жоқтығы; инклюзивті білім беруге мектептердің дайын еместігі кедергі келтіруде.

Арнаулы білім беруді кез келген білім беру реформаларының бағдарламаларына енгізу, жер-жерде кіріктірілген білім беру тұжырымдамасын енгізу, жеке оңалту бағдарламаларын жоспарлау кезінде мүгедек балалардың нақты мүмкіндіктерін ескеру, білім сапасын жақсарту және оны алуға қол жеткізуді қамтамасыз ету, арнаулы заңдарды әзірлеу, ерекше білім алу қажеттіліктері бар адамдардың барлық санаттарының құқықтарын қамтамасыз ету, – осының барлығы жағдайды едәуір өзгертіп, барлық адамдардың білім идеяларын іске асыруы үшін алғышарттар жасар еді.

Әдебиеттер

1. Современные концепции инвалидности и реабилитации. 25–68-б.
2. *Агафонов А.Н., Менлибаев К.Н.* Социальная работа: теория и технологии. Астана. 2005. 65–76-б.
3. *Аманбаев Ә.* Мүмкіндігі шектеулі жандардың бүгінгі таңдағы жай-күйі тұрмыс тіршілік туралы сұхбат // Қазақстан заман. 2006.
4. Социальное обеспечение. 2009. № 15. 38–42-б.

Scanned by CamScanner